

М. В. Дубініна,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Донецьк

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ МІСТА З УРАХУВАННЯМ ЙОГО КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Проблема конкурентних переваг і конкурентоспроможності територій в теперішній час знаходиться в початковій стадії дослідження. Більшість досліджень приділяє увагу конкурентоспроможності країн або їх груп, тоді як питання регіональної конкурентоспроможності і конкурентоспроможності міст не отримало всебічного дослідження. Виявлення економічної природи конкуренції міст, аналіз форм, основних тенденцій і суперечностей розвитку в умовах глобальної економіки стають актуальними не тільки в науковому, але і практичному сенсі. Інтерес до проблематики конкуренції міст, що останнім часом значно підвищується, обумовлено і тією обставиною, що міста, поступово стаючи економічними суб'єктами національної економіки, розробляють і реалізують стратегії власного розвитку, масштабніше долучаються до інтеграційних процесів. Сьогодні міста повинні ефективніше використовувати наявний ресурсний потенціал і застосовувати комплекс механізмів, які сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності їх економіки. По відношенню до міст в теперішній час застосовується велика кількість положень, які спочатку використовувалися тільки по відношенню до підприємств. Так, термін «конкурентоспроможність», який раніше застосовувався в першу чергу для оцінки діяльності підприємств (як здатність фірми придбати, зберегти і збільшити частку на ринку) зараз використовується також для груп підприємств, міст, регіонів і держав. Кілька років тому, в 2012 р., за ініціативою американської транснаціональної фінансової групи Citigroup в рамках проекту «Точки зростання» (Hot Spots) з метою визначити як сучасні мегаполіси залучають капітали, бізнес і людей і поширюють економічний, політичний і культурний вплив, почалося глобальне дослідження і супроводжуваний його рейтинг міської агломерації світового значення за показником конкурентоспроможності – індекс конкурентоспроможності міст світу (The Global City Competitiveness Index). Автори проекту вважають, що в XXI ст. конкуренція розгорнеться не тільки між країнами, а переважно між містами. За основу розрахунків прийнята методика британського дослідницького центру The Economist Intelligence Unit (аналітичний підрозділ британського журналу Economist), заснована на комбінуванні статистичних даних і результатів експертних опитувань з фахівцями в галузі міського управління, мерами міст і керівниками міжнародних компаній. Міста оцінюються за 31 економічним, соціальним і полі-

тичним критерієм (21 якісних і 10 кількісних показників), які детально характеризують конкурентоспроможність міської агломерації, що знаходиться на різних рівнях економічного розвитку. Всі показники згруповано у вісім основних категорій:

1. Економічний потенціал.
2. Фінансова система.
3. Інститути.
4. Людський капітал.
5. Фізичний капітал.
6. Глобальна інтеграція.
7. Соціально-культурне середовище.
8. Навколишнє середовище.

Щодо України, то проблема конкурентоспроможності міст і територій актуалізувалася наприкінці 90-х рр. минулого сторіччя під впливом ринкових трансформацій. Прийнято вважати, що розвиток походить від економічної рівноваги між територіями в тих випадках, коли мобільні чинники виробництва розміщуються там, де можна отримати від них максимальну вигоду. У більш широкому сенсі структурні зміни «беруть початок» в світовому попиті або інноваціях, які далі розповсюджуються на національний, регіональний і муніципальний рівні. Вчені відзначають такі основні світові тенденції в розвитку сучасних міст, які також знаходять віддзеркалення в розвитку українських агломерацій: з одного боку – децентралізація, зростання економічних можливостей, з іншого боку – глобалізація економіки, підвищення ролі міждержавного рівня в ухваленні рішень. Для більшості великих міст характерною особливістю є істотна відмінність між центральною частиною міста і його периферією. Крім того продовжується міграція населення не тільки з села в місто, але і з малих міст в великі і більш заможні міста. В результаті збільшується питома вага урбанізованих територій, за рахунок сільських територій формуються нові території забудови, але в той же час не приділяється належної уваги якості міського середовища і відновленню деградованих територій. Основним завданням ефективною міської політики повинно стати зміцнення потенціалу міст шляхом максимально ефективного використання переваг і ресурсів для зростання.

Виходячи з об'єктивних умов, найбільший інтерес представляє оптимізація ресурсного потенціалу, що спирається на якісну характеристику головних чинників, що зумовлюють конкурентоспроможність, розкривають перспективи її розвитку. Як свідчать результати досліджень, найшвидше перет-

Таблиця 1

Характеристика основних засобів м. Донецька*

Показники	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Основні засоби (у факт. цінах на кінець року, млн грн)	46732,9	62172,9	75459,8	107181,7	114994,2	130048,6
Введення в дію основних засобів (у факт. цінах, млн грн)	2928,8	3866,0	5375,5	6897,2	7209,7	4554,3
Ступінь зносу основних засобів (%)	49,1	46,3	42,3	48,1	49,1	54,3

* Складено за: Статистичний щорічник Донецької області за 2011 рік/ Державний комітет статистики України; Головне управління статистики у Донецькій області; за ред. О.А. Зеленого. – Донецьк, 2012. – С. 68, 70, 72.

ворення відбуваються в економіці великих міст, які є ядрами економічної реструктуризації: для великих міст структурні зміни стають головним напрямом розвитку. За відповідних умов такі міста можуть стати точками економічних перетворень країни в цілому. Сукупний ресурсний потенціал групує ресурси і є цілісним виразом можливостей розв'язання поставлених завдань за допомогою об'єднання ресурсів. Але сам термін «потенціал» свідчить про те, що ці можливості повною мірою або не виявлено, або не сформовано, або не упредметнено.

При аналізі стану і прогнозуванні ресурсного потенціалу можливий ізольований огляд окремих видів ресурсів. Такий підхід умовний. Враховуючи, що ресурсний потенціал функціонує як єдине ціле, важливо розглянути підходи до визначення співвідношень між його складовими з метою оптимізації пропорцій між ними.

На господарську, економічну діяльність значною мірою впливають виробничі (економічні) ресурси, їх структура, оптимальне поєднання. Важлива властивість виробничих ресурсів – їх обмеженість. Дефіцит тих або інших видів ресурсів характерний для всіх економічних систем, що знаходяться в режимі розвитку, оскільки постійно зростають і змінюються потреби суспільства.

Однією з характеристик міста в цьому напрямі є структура і стан основних фондів. Так, дані про основні засоби м. Донецька, як великого промислового міста Сходу України наведено в табл. 1.

Слід зазначити, що коли протягом тривалого часу рівень зносу не перевищує 40%, то це є достатнім для забезпечення розширеного відтворення основних фондів. Якщо ж протягом декількох років рівень зносу коливається в межах 40-50%, то має місце лише відтворення основних фондів. А якщо ступінь зносу сягає понад 51%, то йдеться про звужене відтворення та відтворювальний цикл пору-

шено. «Декапіталізація» виробництва, що абсолютно не поєднується з ринковою економікою, призвела до крайньої зношеності основних фондів, руйнування закономірних основ оновлення виробничого апарату і в інших містах, наприклад обласного підпорядкування (табл. 2). Однак підвищення зносу основних засобів, яке відповідно до офіційних даних, зафіксовано за період 2005-2010 рр. не можна безперечно розцінювати як негативне явище, оскільки відмінністю деяких галузей останніми роками є прискорення вибуття безперспективних потужностей із хронічно низьким рівнем завантаження; списання обладнання, подальше використання якого не здатне забезпечити виробництво високоякісної продукції. У таких випадках не відбувається адекватної заміни потужностей, що вивільняються.

Таблиця 2

Динаміка основних показників, що характеризують основні засоби в містах обласного підпорядкування*

Міста	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7
Ступінь зносу основних засобів (%)						
Маріуполь	52,4	51,5	51,2	49,6	38,0	41,9
Макіївка	45,4	47,3	45,1	46,0	55,3	39,5
Єнакієве	53,6	54,2	49,2	59,5	36,8	31,4
Авдіївка	54,9	51,8	55,5	14,3	24,2	32,2
Краматорськ	51,8	56,5	53,5	64,0	95,6	94,9
Горлівка	51,7	52,0	51,1	48,1	49,5	52,4
Харцизьк	58,6	67,0	68,0	65,3	63,4	64,7
Основні засоби за містами (у факт. цінах; млн грн)						
Маріуполь	20831,9	24112,3	28284	34410,8	39938,7	41526,2
Макіївка	7603,3	8107,2	10232,9	13891,6	22549,7	18630,4
Єнакієве	4896,3	5215,9	6521,5	7043,6	6718,5	7790,5
Авдіївка	2321,4	5269,8	5552,8	4799,2	5127,5	5242,7
Краматорськ	3425,5	4158,9	4789,2	11069,4	102657	105402,4
Горлівка	8062,9	9755,3	11736,4	13220	15934,6	16531,7
Харцизьк	3242,1	5209,3	6826,2	8365,3	8535,3	8813,9
Введення в дію основних засобів (у факт. цінах; млн грн)						
Маріуполь	1258,2	2198,7	2867,7	3649,7	1181,6	1003

1	2	3	4	5	6	7
Макіївка	274,1	468,3	850,2	631,1	1554,2	1216,9
Єнакієве	54,8	124,5	947,5	305,1	178	127,3
Авдіївка	47,7	90,5	62,1	72,3	92,7	82,8
Краматорськ	234,9	300,4	510,1	982,7	410,1	661,7
Горлівка	266,8	375,2	493	573,9	364	333,7
Харцизьк	68,9	51,3	252,1	306,9	304	136,2

* Складено за: Статистичний щорічник Донецької області за 2011 рік / Державний комітет статистики України; Головне управління статистики у Донецькій області; за ред. О.А. Зеленого. – Донецьк, 2012. – С. 68, 70, 72.

Отже, якісні характеристики основних засобів перешкоджають зростанню виробництва та випуску конкурентоспроможної продукції. Для забезпечення розширеного відтворення основних засобів у перспективі необхідне, з одного боку, фінансування в обсягах, які перевищуватимуть обсяги амортизаційних відрахувань у попередні роки, а з іншого – підвищення ефективності інвестиційного процесу, здешевлення будівництва за рахунок запровадження нових технологій та обладнання. Це має бути відображено у промисловій політиці, яка, на думку фахівців, із урахуванням рівня соціально-економічного розвитку країни, а також вітчизняних особливостей має розпочатися з модернізації «знизу».

Стан і ступінь використання основних фондів обумовлює доцільність досить високих темпів інвестиційної активності впродовж тривалого періоду. На жаль, поки інвестиційні процеси не можуть вважатися задовільними: серйозною проблемою для всіх міст і великих (табл. 3), і обласного підпорядкування (табл. 4) залишається недостатня інвестиційна активність. Практика показала, що чим активніше інвестиційний процес, тим стрімкіше

темпи відтворення засобів виробництва і робочої сили. У свою чергу, це зумовлює пошук найпривабливіших об'єктів інвестування, пріоритетних і вигідних напрямів вкладення капіталу, консолідації зусиль на регіональному рівні з метою прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку міст. Особливо слід відмітити той факт, що саме вітчизняні підприємства і організації розглядаються як найбільш значущі суб'єкти інвестиційної діяльності.

Таблиця 3

Характеристика інвестиційної активності м. Донецька

Показники	Роки					
	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Інвестиції в основний капітал (у факт. цінах, млн грн)	3065,9	6274,9	8640,9	5130,3	4258,1	9084,9
Інвестиції в основний капітал у розрахунку на одну особу (у факт. цінах, грн)	3051,6	6324,2	8769,5	5240,7	4378,0	9405,0

* Складено за: Статистичний щорічник Донецької області за 2011 рік/ Державний комітет статистики України; Головне управління статистики у Донецькій області; за ред. О.А. Зеленого. – Донецьк, 2012. – С. 144, 146.

Таблиця 4

Характеристика інвестиційної активності міст Донецької області*

Міста	Роки					
	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Інвестиції в основний капітал (у факт. цінах, млн грн)						
Маріуполь	2350,8	3054,6	3175,8	829,5	809,4	1857,3
Макіївка	308,1	900,1	866,4	1499,3	626,8	499,0
Єнакієве	338,4	427,	583,3	662,3	536,1	970,9
Авдіївка	198,0	121,0	157,3	100,2	69,8	241,8
Краматорськ	217,2	481,6	762,1	493,4	463,2	616,5
Горлівка	440,1	474,1	476,1	169,1	194,0	554,9
Харцизьк	95,2	254,2	240,2	114,7	88,7	186,4
Інвестиції в основний капітал у розрахунку на одну особу (у факт. цінах, грн)						
Маріуполь	4702,4	6174,2	6456,1	1695,7	1663,7	3837,3
Макіївка	744,5	2213,9	2149,6	3749,1	1579,3	1265,7
Єнакієве	2251,9	2966,0	4123,0	4764,5	3922,1	7221,1
Авдіївка	5445,6	3347,9	4369,0	2798,1	1963,7	6843,2
Краматорськ	1044,4	2353,8	3751,5	2443,6	2311,4	3096,5
Горлівка	1484,0	1637,3	1662,4	596,5	690,6	1993,0
Харцизьк	872,4	2364,5	2249,3	1080,8	840,7	1775,3

* Складено за: Статистичний щорічник Донецької області за 2011 рік/ Державний комітет статистики України; Головне управління статистики у Донецькій області; за ред. О.А. Зеленого. – Донецьк, 2012. – С. 144, 146.

З одного боку, той факт, що найбільш індустріально розвинені міста лідирують за таким показником як «обсяг інвестицій в основний капітал» є позитивною тенденцією, але з іншого боку, саме в цих містах домінуючими залишаються галузі промисловості з високим рівнем фондомісткості. І тому, ситуація, що склалася, не може бути розглянута як приклад інвестиційно-інноваційної активності,

швидше навпаки має місце превалювання екстенсивних тенденцій.

Сьогодні, за умови дефіциту коштів у більшості підприємств та безпосередньо держави, залучення іноземних інвестицій в реальний сектор економіки – питання його виживання (табл. 5).

Важливим елементом активізації процесів інвестування є забезпечення сприятливого інвести-

ційного клімату. Особливе значення повинне надаватися плануванню як одному з найважливіших аспектів механізму управління інвестиційною діяльністю на рівні міст. Але при цьому слід врахувати, що його слід сприймати не як закон, а як алгоритм інвестиційної діяльності. Це дозволить цілеспрямовано привертати і використовувати інвестиційні ресурси для розвитку виробничої сфери, раціонально використовувати потенційні ресурси

регіону. Будь-яке навіть саме незначне поліпшення інвестиційного клімату – додаткові ресурси, що дозволять містам розвиватися. Місто стане привабливим для масового інвестора тільки в тому випадку, якщо зробить пріоритетним завданням зміну таких ключових властивостей реального сектора економіки, як стратегічний характер діяльності, цілеспрямованість розподілу ресурсів і надійність системи управління.

Таблиця 5

Стан інвестиційної активності великих промислових міст Сходу України

Промислові центри східного регіону України	2008	2009	2010	2011	2012
Прямі іноземні інвестиції у економіку міста (млн дол. США)					
Дніпропетровськ	1131,8	1328,8	1561,9	2082,0	2314,8
Донецьк	864,0	962,4	1020,9	1450,4	1705,3
Запоріжжя	803,2	834,2	855,3	889,7	1040,1
Луганськ	56,7	135,5	120,7	136,2	149,8
Харків	1326,8	1783,4	2403,8	2385,7	1750,9
Прямі іноземні інвестиції у економіку міста на одну персону (дол. США)					
Дніпропетровськ	1087,5	1114,3	1323,2	2093,6	2336,0
Донецьк	876,8	983,1	1049,7	1501,0	1773,0
Запоріжжя	1026,9	1071,4	1104,0	1154,6	1349,8
Луганськ	118,1	284,8	255,5	292,9	324,2
Харків	923,1	1243,2	1681,2	1674,9	1227,4

* Складено за: Промислові центри східного регіону у цифрах – 2012/ Державна служба статистики України; Голоवेशці управління статистики у Запорізькій області; за ред. В.П. Голоवेशка. – Запоріжжя, 2013. – 22 с.

Практика показує, а наука доводить, що інновації виникають у всіх територіальних системах, але з різною інтенсивністю. Сталий розвиток України пов'язується з побудовою інноваційної моделі економіки. Щодо оцінки рівня інноваційності промислових підприємств міст, то слід зазначити, що має місце вкрай нерівномірний розподіл інновацій як у розрізі міст, так і в часі (табл. 6). Ураховуючи наявність офіційних статистичних даних в розрізі міст, можна констатувати, що промислові підприємства сходу України прагнуть до підвищення технологічного рівня промисловості регіонів незважаючи на брак коштів. Між тим, серед власників вітчизняних промислових підприємств має місце зневажливе ставлення до питань технологічної модернізації. З урахуванням зарубіжного досвіду фі-

нансування НДДКР слід відзначити, що основним джерелом фінансування є підприємницький сектор, завдяки якому прискорюється впровадження наукових та дослідно-конструкторських розробок. Провідні корпорації, які становлять основу національних інноваційних систем розвинутих країн, забезпечують розробку, виробництво, освоєння цілих напрямів НТП як у національному, так і в глобальному масштабах. В Україні ще не сформовано життєздатного ядра великих підприємств, здатних створювати та освоювати новітні технології, що негативно впливає на інноваційний клімат у країні. У зв'язку з цим необхідно не тільки значно розширити масштаби інвестування, але і надати йому інноваційного характеру, значно підвищити ефективність капіталовкладень.

Таблиця 6

Динаміка інноваційної активності великих промислових міст Сходу України*

Місто	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг реалізованої інноваційної продукції (тис. грн)					
Дніпропетровськ	134624,7	200111,4	413873,0	882433,6	745469,6
Донецьк	1158677,9	1312201,5	339328,8	456824,3	514042,6
Запоріжжя	5277120,2	1698334,7	1920297,4	2252877,4	1533078,6
Луганськ	1111150,0	587383,0	740367,5	943796,5	1802794,5
Харків	1286675,2	1605985,7	1360954,1	1171342,9	2669569,2
Питома вага підприємств, які займались інноваційною діяльністю (%)					
Дніпропетровськ	6,5	7,4	7,9	7,4	9,3
Донецьк	12,9	12,7	10,6	11,3	12,7
Запоріжжя	10,9	7,8	6,3	23,8	30,1
Луганськ	12,7	11,4	15,0	19,2	15,0
Харків	14,2	17,3	20,1	18,3	22,5

* Складено за: Промислові центри східного регіону у цифрах – 2012/ Державна служба статистики України; Головне управління статистики у Запорізькій області; за ред. В.П. Голоवेशка. – Запоріжжя, 2013. – 22 с.

Багато учених підкреслюють, що місто не може бути конкурентоздатним у всіх секторах економіки та за всіма конкурентними ознаками. Його сталий розвиток залежить від здатності привернути

або створити достатньо прибуткові види економічної діяльності. Ніяке місто не може бути привабливішим для всіх видів економічної діяльності, і успіх в конкуренції пов'язаний з розвитком тих з них, в

яких у конкретного міста є конкурентна перевага. Це говорить про необхідність певної спеціалізації міст на деяких економічних функціях і їх взаємодоповненні. Галузева структура великих міст характеризується диверсифікованістю. У цьому їх відмінність від середніх і малих міст. Дане положення не суперечить теорії ієрархії населених пунктів. В теперішній час в галузевій структурі великих міст відбувається ряд змін. Основними тенденціями змін є: зростання числа учбових закладів, скорочення частки промислових функцій, зміна структури економіки і збільшення кількості дрібних і середніх підприємств. Від здатності органів управління території ефективно використовувати наявні конкурентні переваги і створювати передумови для появи і розвитку нових залежить вирішення багатьох соціальних і економічних завдань. Ефективне використання конкурентних переваг міст дозволяє істотно поліпшити його інвестиційний клімат і повернути додаткові фінансові потоки для стимулювання зростання якості життя на території. Зростанню конкурентоспроможності міст сприятимуть такі заходи:

збереження і залучення в економіку висококваліфікованих фахівців, особливо в працевдатному віці;

збереження і створення підприємств, залучення нових фірм, що мають стійкий збут своєї продукції;

залучення нових інвестицій в розвиток тих, що діють або створення нових підприємств в комунальну інфраструктуру, в житло і соціальний комплекс;

здійснення і розвиток транспортно-транзитних функцій;

посилення торгової спеціалізації міст;

залучення і розвиток інформаційних центрів, засобів масової інформації;

залучення туристичних потоків всіх типів;

розвиток регіонального культурного і історичного потенціалу, сприяючого зростанню привабливості міста як для жителів, так і для приїжджих.

Найважливішими механізми, сприяючими зростанню конкурентоспроможності міст, є ті, які сприяють вдосконаленню місцевого управління, активізації інноваційно-інвестиційних процесів.

Дубініна М. В. Оптимізація ресурсного потенціалу промисловості міста з урахуванням його конкурентних переваг

Виходячи з об'єктивних умов найбільший інтерес представляє оптимізація ресурсного потенціалу, що спирається на якісну характеристику головних чинників, що зумовлюють конкурентоспроможність, розкривають

перспективи її розвитку. Сьогодні міста повинні ефективніше використовувати наявний ресурсний потенціал і застосовувати комплекс механізмів, які сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності їх економіки. Як свідчать результати досліджень, найшвидше перетворення відбуваються в економіці великих міст, які є ядрами економічної реструктуризації: для великих міст структурні зміни стають головним напрямом розвитку. За відповідних умов такі міста можуть стати точками економічних перетворень країни в цілому.

Ключові слова: ресурсний потенціал, промисловість, міста, конкурентні переваги, основні засоби, інвестиції, інновації.

Дубинина М. В. Оптимизация ресурсного потенциала промышленности города с учетом его конкурентных преимуществ

Исходя из объективных предпосылок наибольший интерес представляет оптимизация ресурсного потенциала, основой которого являются факторы, обуславливающие конкурентоспособность и раскрывающие перспективы ее развития. Сегодня города должны эффективнее использовать имеющийся ресурсный потенциал и применять комплекс механизмов, которые будут способствовать повышению уровня конкурентоспособности их экономики. Как свидетельствуют результаты исследования, наиболее стремительно изменения происходят в экономике крупных городов, которые являются ядрами экономической реструктуризации: для крупных городов структурные изменения становятся главным направлением развития. При соответствующих условиях такие города могут стать точками экономических преобразований страны в целом.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, промышленность, города, конкурентные преимущества, основные средства, инвестиции, инновации.

Dubinina M. V. Optimization of resource potential of the city's industry in view of its competitive advantages

Proceeding from the objective conditions of greatest interest is the optimization of the resource potential, the basis of which are the determinants of competitiveness and revealing the prospect of its development. Today the city should make better use of available resource potential and apply the complex mechanisms that will contribute to improving the competitiveness of their economies. According to the research results, the most rapidly changes are occurring in the economy of cities, which are the engines of economic restructuring: the cities structural changes become the main direction of development. Under appropriate circumstances such cities may become by points of economic transformation of the country in hole.

Keywords: resource potential, industry, city, competitive advantages, fixed assets, investment, innovation.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2014

Прийнято до друку 10.09.2014